

Individualni plan podrške u radu odgojitelja s djetetom s Down sindromom

---

Brajnić, Dorotea

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:504060>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-26**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

DOROTEJA BRAJNIĆ

ZAVRŠNI RAD

INDIVIDUALNI PLAN PODRŠKE U RADU
ODGOJITELJA S DJETETOM S DOWN
SINDROMOM

Petrinja, rujan 2017.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
(Petrinja)

ZAVRŠNI RAD

Ime i prezime pristupnika: Dorotea Brajnić

**TEMA ZAVRŠNOG RADA: INDIVIDUALNI PLAN PODRŠKE U
RADU ODGOJITELJA S DJETETOM S DOWN SINDROMOM**

MENTOR: izv. prof. dr. sc. Jasna Kudek Mirošević

Petrinja, rujan 2017.

SADRŽAJ

SAŽETAK	1
SUMMARY	2
1. UVOD	3
1.1. INKLUZIJA DJECE S DOWN SINDROMOM U PREDŠKOLSKE ODGOJNO-OBRAZOVNE USTANOVE.....	4
1.2. INDIVIDUALNI PLAN PODRŠKE ZA DIJETE S DOWN SINDROMOM .	5
1.2.1. SADRŽAJ INDIVIDUALNOG PLANA PODRŠKE	6
1.2.2. PROMATRANJE I PROCJENA DJETETOVIH SPOSOBNOSTI.....	8
1.3. OBITELJ, STRUČNI TIM, ODGOJITELJ	9
1.4. POTPORA RODITELJIMA DJETETA S DOWN SINDROMOM.....	11
2. ISTRAŽIVANJE.....	13
2.1. CILJ ISTRAŽIVANJA.....	13
2.2. HIPOTEZA	13
2.3. METODE RADA	14
2.3.1. ISPITANICI.....	14
2.3.2. MJERNI INSTRUMENTI.....	16
2.3.3. NAČIN PROVOĐENJA ISTRAŽIVANJA	17
2.4. REZULTATI ISTRAŽIVANJA.....	17
2.5. ZAKLJUČAK ISTRAŽIVANJA	22
3. ZAKLJUČAK	24
LITERATURA.....	25
ŽIVOTOPIS	27
IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA	28

SAŽETAK

Down sindrom je poremećaj kromosoma i klinički se očituje mentalnom retardacijom različita stupnja te poremećajima u nizu organskih sustava. U ovome radu detaljnije će se predstaviti teškoće Down sindroma i odgojno-obrazovno uključivanje istoga u predškolski sustav odgoja i obrazovanja. Da bi se inkluzija provela što efikasnije potrebno je izraditi individualni plan podrške za dijete s Down sindromom. Vrlo je važno djetetu pružiti adekvatnu podršku, pratiti njegove interese i mogućnosti, poticati ga i usmjeravati. Ključni čimbenici u izradi i provedbi plana su roditelji, odgojitelji te stručni suradnici i u radu će biti opisana njihova uloga u cjelokupnom procesu. Cilj individualnog plana je poticanje razvoja djeteta na svim razvojnim područjima. Da bi se ti ciljevi ostvarili s djetetom treba raditi odgojitelj koji poznaje zakonitosti njegova razvoja, koji može za njega postaviti individualne ciljeve i promatrajući uvidjeti individualne razlike među djecom. Na tu temu provedeno je anonimno istraživanje nad odgojiteljima kako bi se vidjelo koliko ih je uopće spremno raditi s djetetom s Down sindromom, koliko ih je sudjelovalo u izradi plana, i kakva su njihova iskustva. Vidjet će se njihovo mišljenje o suradnji s roditeljima i o tome bi li djeca s Down sindromom uopće trebala biti uključena u redovite predškolske ustanove.

Ključne riječi: Down sindrom, inkluzija, individualni plan, redovite predškolske ustanove

SUMMARY

Down syndrome is a chromosome disorder and is clinically manifested by mental retardation of varying degrees and disorders in a number of organic systems. In this paper, the Down syndrome and its educational inclusion in the preschool system of education will be presented in more detail. To make inclusion more effective, an individual support plan for a child with Down Syndrome needs to be developed. It is very important for the child to provide adequate support, to monitor his interests and opportunities, to encourage and direct him. The key factors in the design and implementation of the plan are parents, educators and associates, and their role in the whole process will be described. The goal of an individual plan is to encourage child development in all development areas. To achieve these goals with a child, an educator who knows the legitimacy of his or her development can work, who can set individual goals for him, and look at individual differences among children. An anonymous research on the educators was conducted on this issue to see how much they were willing to work with a child with Down syndrome, how much they were involved in the design of the plan, and what their experiences were. Their views on co-operation with their parents will be seen and whether children with Down Syndrome should at all time be included in regular preschool facilities.

Key words: Down Syndrome, Inclusion, Individual Plan, Regular Preschool Institutions

1. UVOD

Pojam sindrom koristi se kada se opisuje skup značajki koje se pojavljuju zajedno te ukazuju na stanje osobe (Cunningham, 2011). Uzrok Down sindroma je kromosomska aberacija, što znači da prilikom razvoja kromosoma umjesto 46 nastaje 47 kromosoma. Taj zadnji kromosom viška mijenja razvoj tijela i mozga. To je stanje za koje nema određenog načina liječenja, zato je bitno da su osobe koje se bave djecom s Down sindromom, njegovim obilježjima i karakteristikama (Biwi, 2013). Postoji preko 50 obilježja Down sindroma no jako rijetko su u jednoj osobi sadržana sva ta obilježja. Nakon što saznaju da njihovo dijete ima Down sindrom roditelji bi ga trebali upisati u neki program za ranu intervenciju gdje dobivaju upute o tome kako svoju djecu naučiti govoriti, kako im razviti socijalne i spoznajne vještine, kako razvijati motoriku, itd. Ako se ipak baziraju na tome da dijete što ranije upiše u redovitu predškolsku ustanovu moraju biti svjesni da to ne zahtijeva ništa manje brige i predanosti (Daniels i Stafford, 2003).

Inkluzija je proces učenja i odgajanja djece s posebnim potrebama zajedno s djecom koja nemaju takve potrebe. Uključivanje djece s Down sindromom u redovne skupine omogućuje i njima, a i djeci redovitog razvoja da kroz igru i učenje osjete razlike ali da postanu osobe koje znaju razumjeti i poštovati (<http://zadar-21.hr/inkluzija-djece-s-teskocama-u-razvoju-u-redovan-sustav-odgoja-i-obrazovanja/> 05.09.2017).

Kako bi se olakšala inkluzija djece s Down sindromom potrebno je razviti individualni program rada, a da bi njegov razvoj bio uspješan predškolske ustanove moraju imati sustav podrške za inkluziju djece (Bird, Alton i Mackinnon, 2011). Prije nego što odredimo individualni plan za dijete potrebno je procijeniti njegove sposobnosti. Defektolog je onaj koji radi primarnu procjenu promatrajući dijete kako bi dobio što više korisnih informacija. Procjena djetetovih sposobnosti mora biti točna, ne smiju se niti precijeniti niti podcijeniti iz razloga što će djetetu individualni program biti ili pretežak ili nezanimljiv (Vuković, Vrbić, Pucko i Marciuš, 2008).

1.1. INKLUZIJA DJECE S DOWN SINDROMOM U PREDŠKOLSKE ODGOJNO-OBRAZOVNE USTANOVE

Inkluzivni odgoj znači jednak pristup učenju i odgoju za svu djecu. Odgoj i obrazovanje moraju se bazirati na razvoju ljudske osobnosti i jačanju poštovanja, ljudskih prava i temeljnih sloboda. Poznato je da su iskustva koja dijete stekne u ranoj dobi preduvjet za kasnije uspješno učenje i sudjelovanje u društvenom životu (Livazović, Alispahić i Terović, 2015).

Kada uključujemo dijete u predškolsku ustanovu, ne moramo pripremati samo njega već i odgojitelja. Treba ga uputiti o činjenicama i specifičnostima kako bi znao kakav oblik podrške djetetu treba. Prije svega odgojitelj od roditelja mora dobiti ključne informacije o djetetu. Što ono voli, što ga zanima, koji su njegovi interesi, neke eventualne poteškoće koje prate njegov poremećaj, događaji iz života, itd. (Kostelnik, Onaga, Rohde i Whiren, 2004).

Kako bi bio siguran da pruža djetetu ono što je najbolje za njega, odgojitelj se mora dodatno informirati o teškoći, savjetovati se sa stručnjacima van ustanove koji se bave djetetom te s njima biti u kontaktu. Kada dijete s Down sindromom dođe u redovitu odgojnu skupinu treba ga promatrati te odgovoriti na neka pitanja. Kako reagira na osjete te na koji način obrađuje informacije, kako pristupa određenim zadacima i kakve korake poduzima. Vrlo je važno promatrati njegovu komunikaciju s drugom djecom i zapitati se kakvi su njegovi interakcijski obrasci u odnosu na vršnjake i odrasle. Prikupljenim odgovorima na ova i brojna druga pitanja odgojitelj će lakše izgraditi odnos s djetetom ali će također biti siguran da zadovoljava njegove jedinstvene potrebe (Greenspan i Salmon, 2008).

U prikupljanju informacija nikako ne smijemo izostaviti slušanje, što znači obratiti pozornost na govor, na to kako sastavlja rečenice, na intonaciju i emocije koje pokazuje. Zatim moramo sami ući u razgovor s djetetom i vidjeti sudjeluje li, sluša li pitanja, uspostavlja li kontakt očima. Dijete promatramo i u brojnim drugim situacijama kao što je igra, objedovanje ili počinak. Promatramo o kojem dijelu sobe se najviše zadržava i što zaokupljuje njegovu pažnju. Jedino na taj način ćemo dobiti točnu sliku o djetetu. Kod uključivanja djeteta s Down sindromom u redovite

predškolske ustanove najveću ulogu ima odgojitelj, no izrazito je bitna komunikacija s roditeljima i njihova podrška. Odgojitelj mora uložiti puno napora kako bi i on ali i dijete postigli određene ciljeve a da pritom ne zanemare ostalu djecu u skupini (Greenspan i Salmon, 2008).

Za dijete s Down sindromom svake godine potrebno je napraviti individualni odgojno-obrazovni plan. U pripremi plana najbitnija je suradnja odgojitelja, roditelja sa stručnim suradnicima (logoped, rehabilitator, psiholog i dr.) a sve u svrhu što boljeg razvoja djeteta na svim razvojnim područjima (Buckley i Bird, 2010).

1.2. INDIVIDUALNI PLAN PODRŠKE ZA DIJETE S DOWN SINDROMOM

Individualni plan podrške je dokument za dijete i njegovu obitelj koji sadrži odgojno-obrazovni i edukacijsko – rehabilitacijski program koncipiran tako da utječe na sva razvojna područja jednog djeteta s teškoćama. Prije same izrade plana slijedi razdoblje promatranja i procjene djeteta i njegovih sposobnosti, a nakon izrade prezentira se na Stručnom timu. Individualni program služi za praćenje napredovanja djeteta i za evaluaciju zadanih ciljeva (Not i sur., 2014).

Prvu procjenu djetetovih sposobnosti radi defektolog ili edukacijski rehabilitator promatranjem djeteta kako bi dobio što više informacija na temelju kojih bi mogao zaključiti kako bi trebalo oblikovati program rada. Prilikom procjene izuzetno je bitna objektivnost i roditelja i stručnjaka koji ju donose. Djetetove sposobnosti procjenjuju se na područjima grube i fine motorike, komunikacije, igre i socijalizacije te spoznaje i razumijevanja. Za procjenu jezično – govornog razvoja odgovoran je logoped (Vuković i sur., 2008). Nakon razdoblja procjene odgojitelji, roditelji zajedno sa stručnim suradnicima odlučuju koji je najbolji način i program rada s djetetom. U većini slučajeva dogovara se individualni program za dijete s Down sindromom. Prilagodбом programa djetetu se omogućava više načina pristupa općem kurikulumu prema kojemu će se postupno razvijati zajedno sa svojim vršnjacima. Prilagodba programa uključuje: prilagođavanje i mijenjanje ciljeva

kurikuluma, aktivnosti i sposobnosti djetetovih individualnih potreba i interesa (Bird i sur., 2011).

Djeca s Down sindromom imaju specifičan izgled, kratke i široke šake, kose oči s naborima kože u unutrašnjim uglovima, široka stopala kratkih prstiju, nisko postavljene uši, kratak vrat, mala glava, itd. Pored toga imaju i specifične zdravstvene probleme kao što su česte infekcije, posebice u respiratornom sustavu. Česti su i problemi s vidom (razrokost, dalekovidnost, kratkovidnost), sluhom, govorom, jezikom i srcem. Naizgled najmanji problem od svih je debljina koja je karakteristična za djecu s Down sindromom, iako ona predstavlja prijetnju njihovom zdravlju i duljini života (Daniels, Stafford, 2003).

Pri izradi individualnog plana podrške djeci s Down sindromom posebno treba računati na gore navedene karakteristike. Treba računati na to, da kao i u cjelokupnoj populaciji, tako i među pojedincima s Down sindromom ima razlika u ponašanju, mentalnim sposobnostima, razvoju. Razina retardacije se također razlikuje od djeteta do djeteta, pa zato nikada ne možemo u potpunosti predvidjeti postignuća djece s Down sindromom. Pokazalo se da je takvoj djeci (baš kao i djeci redovitog razvoja) važno često potkrepljivanje, davanje povratnih informacija i pristupanje zadacima (Daniels, Stafford, 2003).

1.2.1. SADRŽAJ INDIVIDUALNOG PLANA PODRŠKE

Individualni plan obično se sastoji od osam komponenti. Prva komponenta se nalazi na prvoj strani a to su *podaci za identifikaciju*, kao što su ime i prezime djeteta, dob, adresa stanovanja, broj telefona, podaci o roditeljima, te datum pripreme i izvedbe individualnog plana. Na drugoj strani plana opisano je djetetovo *trenutno stanje*, njegove mogućnosti, stilovi učenja. Tu se mogu vidjeti i područja u kojima to dijete nije uspješno, dakle područja u kojima dijete treba pomoć. Po izboru se mogu dodati opažanja roditelja, utjecaj uključivanja tog djeteta u redovitu skupinu i njegov napredak tamo. Treća komponenta su *ciljevi i zadaci* koje je definirao tim kao osnovu za postizanje spretnosti, sposobnosti i ponašanja djeteta. Ti ciljevi i zadaci se naravno temelje na trenutnom djetetovom stupnju razvoja. Ciljevi predstavljaju

rezultate koje je potrebno doseći, odnosno sposobnosti koje će to dijete imati nakon izvođenja programa. Dok su zadaci definirani kao povremeni koraci na putu do cilja. I ciljevi i zadaci moraju biti dobro definirani i jasni svakome tko ih pročita (Daniels i Stafford, 2003).

Dodatna pomoć je četvrta komponenta individualnog plana. U provođenju svakodnevnih aktivnosti u skupini odgojitelj i stručnjaci moraju djelovati zajedno kako ne bi došlo do eventualne nepovezanosti. Ako se i jedni i drugi pridržavaju takvog načina rada, rad stručnjaka je najdjelotvorniji, osim kad je potreban individualiziraniji rad s djetetom (npr. dijete treba osposobljavanje s posebnom pripomoći). Tim koji sastavlja individualni plan za dijete mora odlučiti koliko pomoći drugih specijalista i stručnjaka treba, koliko često i kolikim intenzitetom. Peta komponenta *Prilagođavanje i mijenjanje sobe dnevnog boravka* određuje kako mora biti uređena soba u kojoj borave djeca. Dakle mora omogućavati djeci da se uključe u aktivnosti po normalnom kurikulumu. Pri uređenju posebno moramo paziti da soba bude funkcionalna i za dijete s Down sindromom, te da ono bude zadovoljno (Daniels i Stafford, 2003).

Broj šest u individualnom planu je *Raspoređivanje djeteta u program*. Ako tim uistinu poštuje ciljeve i zadatke određene u individualnom planu mora odlučiti gdje i kako će dijete svoje ciljeve i zadatke najbolje ostvariti. Mora posebno paziti na udaljenost vrtića od njegovog doma i na to je li vrtić sposoban za individualizirani rad s djetetom, te koliko su mu dostupni dodatni stručnjaci i specijalisti. Sedma komponenta *Vremensko određenje djelovanja individualnog plana* odnosi se na vrijeme (obično godinu dana) u kojem dijete dostiže svoj rast i razvoj. Svaki član tima može sazvati sastanak u svrhu izrade novog plana ili dopune staroga. Najčešći uzroci tome su:

- dijete je već doseгло postavljene ciljeve
- dijete ima poteškoće u dosezanju postavljenih ciljeva
- pojavila se je potreba za povećanom stručnom pomoći
- pojavljuju se pitanja u vezi s rasporedom djeteta
- dijete se uključuje u drugi vrtić
- djetetovo ponašanje je problematično (Daniels i Stafford, 2003).

Neki vrtići individualni plan za djecu s Down sindromom sastavljaju kada se dijete uključi u program, a završava na kraju pedagoške godine, dok ga drugi sastavljaju u određenom trenutku pedagoške godine (kasna jesen, rano proljeće). Zadnja, odnosno osma komponenta individualnog plana je *Dokumentiranje napretka i procjena učinkovitosti programa*. Tijekom cijelog procesa provedbe individualnog plana dijete se promatra, sakupljaju se podaci o njemu, prati se njegov napredak i procjenjuje se je li ono napredovalo. Isto to kod kuće rade i roditelji i zajedno s cijelim timom dolaze do zaključka je li program uspješan za dijete ili nije. Svaki podatak i napredak bilježi se u planu tako da se vidi stupanj ostvarivanja cilja. Redovito i svakodnevno dokumentiranje, pridržavanje plana onako kako je određeno na početku je najbolji način da se dosegne uspjeh s jednim djetetom s Down sindromom (Daniels i Stafford, 2003).

1.2.2. PROMATRANJE I PROCJENA DJETETOVIH SPOSOBNOSTI

Odgojitelji mogu koristiti razne metode zapisivanja u svrhu procjene djeteta. Promatranje može početi već pri prvom susretu. To uvijek treba izvoditi suptilno jer tamo je još uvijek prisutan netko tko je doveo dijete i poznaje ga jako dobro. Već tada odgojitelj dobiva sliku o djetetu, ali i o njegovoj obitelji. Nakon određenog vremena odgojitelj stvori sliku o svakom djetetu u grupi, procjeni njegove sposobnosti, odazivanje, aktivnost, kao i neke oblike ponašanja koje bi trebao procijeniti stručnjak. No ponekad je potrebno ocijeniti dijete formalno, u čemu sudjeluju i roditelji i stručnjaci (Daniels i Stafford, 2003).

Cilj procjene je definirati individualnu razinu djelovanja pojedinog djeteta. Potrebno je sakupiti informacije o djetetu na različitim razvojnim područjima. Kada je u pitanju dijete s Down sindromom procjena je detaljnija i preciznija nego kod djece redovitog razvoja. Promatranje mora biti umjereno kako bi stručni tim dobio preciznu sliku djetetovih sposobnosti i vještina. U procesu procjenjivanja djeteta jako je važno da odmah u početku odredimo na kojim područjima i kako ćemo ga procjenjivati, u kojim aktivnostima i tko će pritom biti prisutan. U obzir treba uzeti sve okolnosti, primjerice kod mlađe djece teže je napraviti procjenu zbog njihove prevelike aktivnosti i kratke pažnje. Također treba računati na to da na dijete utječu i

brojni vanjski čimbenici kao što su kulturne razlike, jezične barijere, itd. Procjena se ne smije raditi s aspekta djetetove nemogućnosti, ili toga da nešto ne može učiniti kao njegov vršnjak. Zato što bit procjene nije razvrstati djecu prema tome koliko su pripremljena za rad u vrtiću ili etiketirati ono dijete koje nešto ne može učiniti jednako dobro kao njegov vršnjak (Daniels i Stafford, 2003).

Kod djece s Down sindromom najvažnije informacije dolaze od strane stručnjaka koji rade edukacijsko – rehabilitacijsku procjenu. Ta procjena sadrži:

- obiteljska anamneza (trudnoća, porod, rani postnatalni razvoj, zdravstveni problemi...)
- podaci o hranjenju, spavanju i općenito režimu dana
- neposredno promatranje djetetovih reakcija na različite podražaje
- pažnja
- razvoj motorike
- razvoj spoznaje
- razvoj komunikacije
- emocionalno socijalni razvoj
- razvoj brige o sebi
- igra

Nakon te procjene se vide teškoće u razvoju koje su prisutne, ali istovremeno se evidentiraju i djetetove jake strane, potrebe kao i mišljenje roditelja o tome kakvu vrstu podrške njihovo dijete treba. Nakon izvršene procjene stručnjak podatke prezentira roditeljima i izražava svoje mišljenje, te na kraju daje preporuku na temelju koje se izrađuje individualni plan podrške za to dijete (Not i sur., 2014).

1.3. OBITELJ, STRUČNI TIM, ODGOJITELJ

OBITELJ

Rođenje djeteta s Down sindromom za svakog je roditelja stresan događaj koji izaziva lavinu emocionalnih reakcija. Da bi obitelj mogla biti usmjerena na dijete kojemu je to stvarno potrebno mora funkcionirati kao zajednica. Jedni druge moraju

poštivati i uvažavati jer dijete vidi što se događa oko njega i ponaša se u skladu s time. Primarna zadaća roditelja je podržavanje i ohrabrivanje svoga djeteta. Cjelokupno obiteljsko ozračje mora biti pozitivno jer ono utječe na emotivni i socijalni razvoj djeteta. Uz stres koji dolazi po rođenju, dolazi i strah od nepoznatog. Važno je da se ukućani što ranije informiraju o odgoju i životu s djetetom s Down sindromom, kako bi znali prikladno reagirati u određenoj situaciji (Kiš – Glavaš, Fulgosi – Masnjak, 2002). Važno je da roditelji shvate da su oni ti koji su najpotrebniji za uspjeh svoga djeteta, a tek onda odgojitelji i stručni suradnici. Roditelji su svojim ponašanjem i postupcima model djetetu. Iako se loše ponašanje djeteta ne treba shvatiti kao pogrešku u svom ponašanju, već uzrok leži u nečemu drugom a na roditelju je da ga otkrije. Važno je da cijenimo vrijednosti, da pohvaljujemo dijete za svaki mali korak ili napredak, zbog toga što koliko god se to nama činio jednostavno za njega je to veliki uspjeh. Time pokazujemo djeci da cijenimo njih i njihov trud, te da smo svjesni svega što oni rade (Ivanković, 2003).

STRUČNI TIM

Odgojitelji moraju biti otvoreni za timski rad sa stručnim suradnicima jer je sposobnost rada s ostalim odraslim osobama važna za ostvarivanje ciljeva. Inkluzija će biti uspješna jedino ako odgojitelji i edukacijski rehabilitatori surađuju kao članovi tima. Timski rad je jedini način rada kada je riječ o inkluziji. Iako dijete s Down sindromom kao i svako drugo najviše vremena provodi s roditeljima i obitelji, oni nisu dovoljni za njegov uspjeh i napredovanje. Stručni tim ima znanja iz različitih područja koja su nužna kako bi se specifične teškoće sagledale iz različitih perspektiva (Thompson, 2016).

ODGOJITELJ

Uloga odgojitelja u ranom i predškolskom odgoju je vrlo složena, on sam kreira, organizira i realizira svoj program rada. On svoju praksu sam vrednuje, mijenja i unapređuje, te uvijek teži poboljšanju. Odgovoran je za sve rezultate svoga rada što također predstavlja njegove kompetencije. Odgojitelj na temelju svojih znanja procjenjuje razvojne mogućnosti i sposobnosti svakog djeteta u svojoj skupini.

Programira cjelovite programe odgojno-obrazovnog rada uvažavajući pritom individualne razlike djece (Krstović, 1992).

Da bi se dijete osjećalo sigurno u cijelom postupku inkluzije važno je da odgojitelji (kao i ostali članovi tima) imaju pozitivan stav o uključivanju djece s teškoćama u redovite predškolske ustanove. Mnogi autori smatraju da mišljenje populacije o djeci s teškoćama uvelike utječe i na stavove odgojitelja i učitelja.

Također, stavovi odgojitelja, odnosno sudionika integracije reflektiraju se kroz primjerene ili neprimjerene postupke i ponašanja sudionika. Ističe se pet pedagoških zakona i temeljnih kompetencija (Kiš –Glavaš i Fulgosi- Masnjak, 2002).

- Odgojitelj će biti uspješniji ako dublje spozna strukturu i mogućnosti djeteta.
- Odgojitelj će biti uspješniji ukoliko prihvati ljudske ideale i ciljeve, te ukoliko potiče radne i stvaralačke navike djeteta.
- Odgojitelji će biti uspješniji ukoliko uspiju savladati komunikaciju u odgojnom procesu.
- Odgojitelj će biti uspješniji ukoliko se organizira u primjerenim zajednicama.
- Odgojitelj će biti uspješniji ukoliko savlada cijeli postupak, te da u svakom trenutku zna svoj sljedeći korak.

1.4. POTPORA RODITELJIMA DJETETA S DOWN SINDROMOM

Obitelji djece s posebnim potrebama neosporno su čitav život odgovorne za tu djecu. Najvažnija uloga odgojitelja u toj situaciji je da pomogne toj obitelji da vjeruje u napredak djeteta, u njegove sposobnosti i ponudi im način na koji će se suočiti s problemima na koje će nailaziti u radu s takvim djetetom. Mnoge će obitelji isključivo od odgojitelja tražiti informacije o odgoju djeteta, o njezi. Pogotovo kada je dijete još maleno, a i onda kada već dostigne godine u kojima prelazi iz vrtića u školu. Odgojitelji moraju uvijek biti na raspolaganju pružiti pomoć, razumijevanje i potporu. Vrlo je važno omogućiti roditeljima više načina komunikacije. Cilj je da se ta komunikacija pojača jer tada roditelji dobivaju osjećaj da su sposobniji za rad sa

svojim djetetom, a to se automatski reflektira na dijete i tada se i ono osjeća sigurnije (Daniels i Stafford, 2003).

Pružiti potporu i dati obitelji osjećaj sigurnosti odgojitelj može na više načina. Jedan od načina je izmjena informacija na roditeljskim sastancima, gdje odgojitelj roditeljima pruža detaljne informacije o djetetu i analizira njegove razvojne mogućnosti. Baš zbog toga odgojitelj postaje važna osoba koja roditeljima služi kao izvor informacija o načinima i metodama rada s djetetom. Ipak moraju biti svjesni da je potrebno puno više informacija koje im odgojiteljica ne može dati, te je važno obratiti se stručnim suradnicima.

Pošto su odgojitelji svjesni da niti jedan program ne može dati odgovore na sva pitanja roditeljima djeteta s Down sindromom, stručni tim vrtića traži put do drugih stručnih službi te tako ostvaruje bolju povezanost institucija u zajednici (različitih škola i vrtića, civilnih i stručnih udruga i religijskih organizacija).

Olakšavanje prelaska je treći način pružanja potpore roditeljima i najvažnija je naravno suradnja odgojitelja, obitelji, odgojnog tima, stručnih službi inače prelazak neće biti uspješan. Kod djece s Down sindromom (kao i kod djece s teškoćama općenito) razvoj osnovnih vještina nije jednostavan i njima je izrazito važan. Zato u procesu prelaska odgojitelj mora obratiti pozornost da ne bude narušen razvoj sljedećih osnovnih vještina: samostalnost, društvene sposobnosti i sudjelovanje pri grupnom radu (Daniels i Stafford, 2003).

Kod olakšavanja prelaska odgojitelj može roditeljima ponuditi određene informacije u vezi s mogućnostima koje vrtić nudi djeci u razvoju i napretku. Poželjno je da pritom slijedi sljedeće smjernice:

- objašnjenje djetetovih poteškoća - važno je roditeljima pružiti iskrene i jasne informacije o tom stanju
- slušanje roditelja - pomoću raznih strategija za komuniciranje odgojitelj mora poslušati roditelje i od njih dobiti određene informacije o djetetu
- pomoć pri odabiru važnih informacija - roditelji mogu odgojitelju dati važne podatke o zdravstvenom stanju djeteta, pregledima i ocjenama

- poticanje obitelji na boravak u grupi – to omogućuje roditeljima da se uvjere da se o njihovom djetetu dobro skrbi, da se stvori osjećaj pripadnosti i vjere u rad u vrtiću

2. ISTRAŽIVANJE

Za potrebe ovog završnog rada provedena je anonimna internet anketa nad odgojiteljima kako bi se dobio uvid u stvarno stanje inkluzije djece s Down sindromom u redovite predškolske ustanove. Kako bi se vidjela iskustva odgojitelja u radu s takvom djecom, izradi individualnog plana i poštivanju zadanih zadataka u istome. Zahvaljujući današnjem društvu djeca s Down sindromom su prihvaćena, no ovom anketom ćemo vidjeti rade li odgojitelji sve što bi trebali da im osiguraju napredak i kakvo je njihovo mišljenje o inkluziji.

2.1. CILJ ISTRAŽIVANJA

Cilj ovog istraživanja je između ostaloga bio saznati postoje li inkluzivne grupe u svim predškolskim odgojno-obrazovnim ustanovama. Saznati jesu li se odgojitelji u radu susretali s djetetom s Down sindromom, koliko dobro poznaju njegove specifičnosti i smatraju li sebe kompetentnima za rad s takvom djecom. Također važno je pitanje iskustva u izradi i provođenju individualnog plana podrške za djecu s teškoćama, ali i za dijete s Down sindromom. Rezultati pokazuju kakvog su mišljenja odgojitelji kada je u pitanju suradnja s roditeljima djece s teškoćama i djece redovitom razvoja, te što misle o inkluziji djece s Down sindromom u redovite predškolske ustanove.

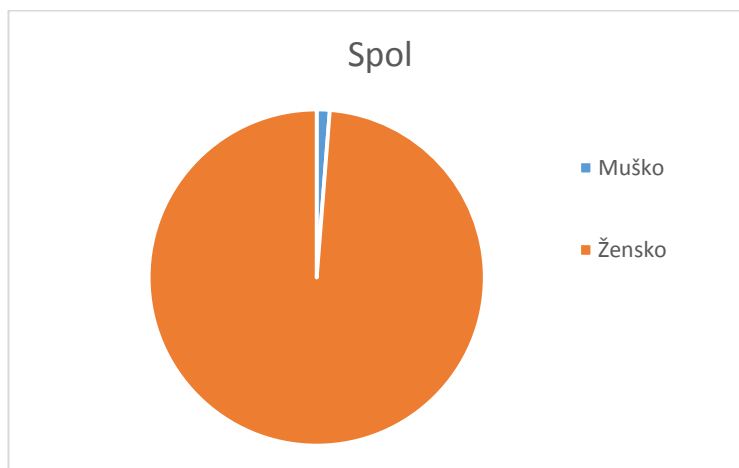
2.2. HIPOTEZA

Temeljem navedenog cilja istraživanja postavljena je hipoteza da u prevelikom broju predškolskih odgojno-obrazovnih ustanova uopće ne postoje inkluzivne grupe što znači da djeci s teškoćama nije omogućen upis u redoviti sustav. Također hipotezom je postavljeno da odgojitelji uopće nisu spremni za rad s djetetom s Down sindromom, ponajviše zbog toga što nisu dovoljno educirani i ne poznaju specifičnosti i teškoće navedenog sindroma, a i stručna sprema vjerojatno nije dovoljno visoka. Pretpostavka je da odgojitelji koji su u dosadašnjem radu sudjelovali u izradi individualnog plana podrške za dijete s Down sindromom nisu ga ispoštovali, odnosno nisu radili sve za dobrobit i razvoj tog djeteta, te nisu ispunjavali svoje zadatke određene planom. Pošto je suradnja s roditeljima jedna od najvažnijih stavki u inkluziji djeteta s Down sindromom, pretpostavljeno je da su roditelji takve djece spremniji na suradnju od roditelja djece redovitog razvoja.

2.3. METODE RADA

2.3.1. ISPITANICI

Istraživanje je bilo anonimno kako bi ispitanici odgovarali što iskrenije o svojim iskustvima. Provedeno je na području Republike Hrvatske. Sveukupan broj ispitanika koji je pristupio istraživanju je 80 (osamdeset). Od cjelovitog broja ispitanika koji su pristupili istraživanju i time pridonijeli smjerovima istraživanja inkluzivne prakse samo je jedan ispitanik muškoga spola, dok su ostali pripadnice ženskoga spola. U nastavku rada bit će vidljiv grafički prikaz spola ispitanika (Grafikon 1).

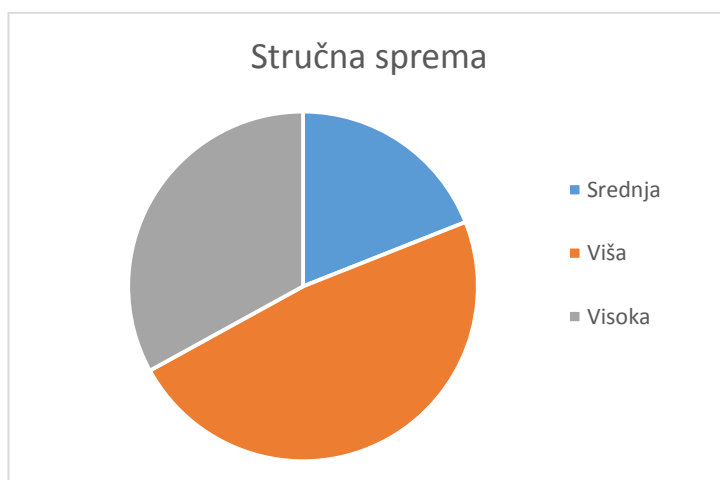
Grafikon 1. Spol ispitanika

Od sveukupnog broja odgojitelja koji su sudjelovali u istraživanju, 74 ih je zaposleno kao odgojitelj u predškolskim odgojno-obrazovnim ustanovama, dok je samo 6 ispitanika zaposleno kao asistent, odnosno kao treći odgojitelj. Grafički prikaz struke zaposlenja u nastavku.

Grafikon 2. Struka zaposlenika

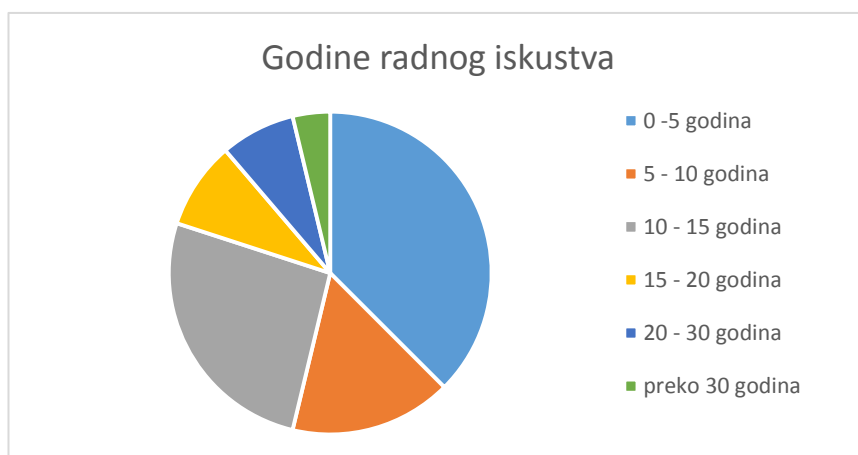
Prilikom istraživanja također se zatražio uvid u stručnu spremu zaposlenika predškolskih odgojno-obrazovnih ustanova, odnosno sudionika istraživanja. Od ukupnog broja ispitanika većina, njih 48% ima višu stručnu spremu, njih nešto manje 33% ima visoku stručnu spremu. Podatak s kojim moramo biti zadovoljni je da najmanji dio ispitanika ima samo srednju stručnu spremu. Također slijedi i grafički prikaz stručne spreme ispitanika u istraživanju.

Grafikon 3. Stručna sprema ispitanika

S obzirom na prikazane rezultate možemo vidjeti da je stručna sprema zaposlenika u dječjim vrtićima još uvijek u nekom prosjeku, što znači viša. Ako obratimo pozornost na to da je unazad nekoliko godina najmanji postotak odgojitelja bio onaj s visokom stručnom spremom, ovo su zadovoljavajući rezultati. Iako se pretpostavlja da će educiranost odgojitelja rasti, te će za nekoliko godina najveći postotak zaposlenika u dječjim vrtićima imati visoku stručnu spremu.

Osim stručne spreme zaposlenika, provjerene su i njihove godine radnoga iskustva. Prema rezultatima je vidljivo da najveći broj ispitanika ne radi dugo u predškolskim ustanovama, odnosno 37,5% ima od 0 do 5 godina radnoga iskustva. Nekoliko ispitanika manje, 26,3% izjasnilo se da u predškolskoj ustanovi rade između 10 i 15 godina. Na trećem mjestu je 16,2% ispitanika koji imaju između 5 i 10 godina radnoga iskustva. Ostatak ispitanika izjasnio se kako radi u predškolskim ustanovama preko 15 godina. Sve je detaljnije prikazano u sljedećem grafičkom prikazu.

Grafikon 4. Godine radnog iskustva

2.3.2. MJERNI INSTRUMENTI

U svrhu ovog istraživanja konstruiran je anketni upitnik za sudionike istraživanja, odnosno odgojitelje. Ispitanicima je ponuđen putem interneta i predstavljen kao dopuna završnom radu pod temom Individualni plan podrške u radu odgojitelja s

djetetom s Down sindromom. Ispitanici su obaviješteni da je anketa u potpunosti anonimna i zamoljeni su da budu maksimalno iskreni u odgovaranju na pitanja. Prvi dio upitnika odnosio se na opće podatke o sudionicima istraživanja na koje su oni anonimno i samovoljno unosili, odnosno zaokruživali podatke. Tako je prvi dio istraživanja obuhvaćao pitanja koja se odnose na:

- spol ispitanika (M/Ž)
- kako su zaposleni u predškolskoj ustanovi (odgojitelj/asistent)
- stručna sprema (srednja/viša/visoka)
- godine radnog iskustva (0-5/5-10/10-15/15-20/20-30/više od 30)

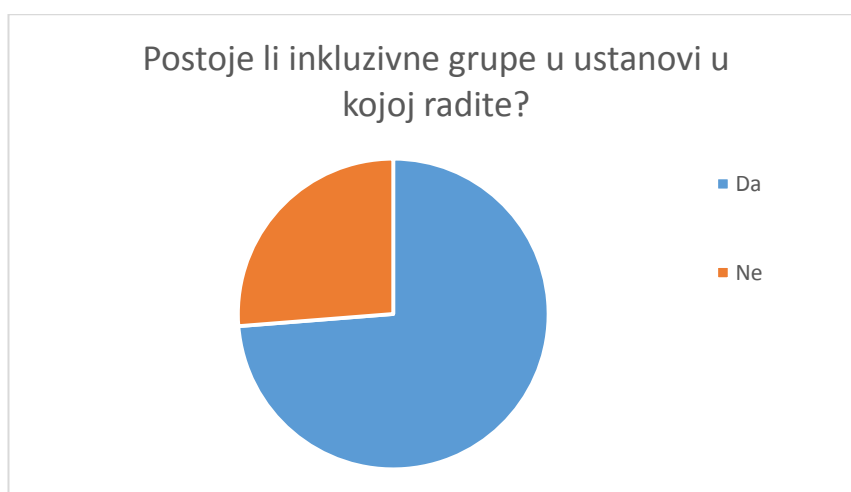
Nakon što su sudionici ispunili prvi dio upitnika o općim podacima, uslijedio je drugi dio. Drugi dio upitnika bio je sastavljen od desetak pitanja na koja su ispitanici odgovarali višestrukim odabirom ili linearnim mjerilom (na skali od 1 do 5). Pitanja su se odnosila na njihovo iskustvo u radu s djetetom s Down sindromom, iskustvo u izradi individualnog plana, o njihovoj spremnosti i kompetentnosti za rad s takvim djetetom. Odnosila su se i na mišljenja sudionika o roditeljima djece i uključenosti djece s Down sindromom u redovite predškolske ustanove.

2.3.3. NAČIN PROVOĐENJA ISTRAŽIVANJA

Upitnik je izrađen online i postavljen na nekoliko internet stranica. U opisu je stajalo kome je upitnik namijenjen, koja je njegova svrha i gdje će se podaci iskoristiti. Nakon toga su obaviješteni o tome da je upitnik anonimna, te da zbog toga mogu biti otvoreni i u potpunosti iskreni jer će jedino tako pomoći daljnjem istraživanju inkluzivne prakse i metodama rada s djetetom s Down sindromom. Upitnik je bio raspoloživ za odgovaranje 3 dana, nakon toga je uklonjen i uslijedila je obrada podataka.

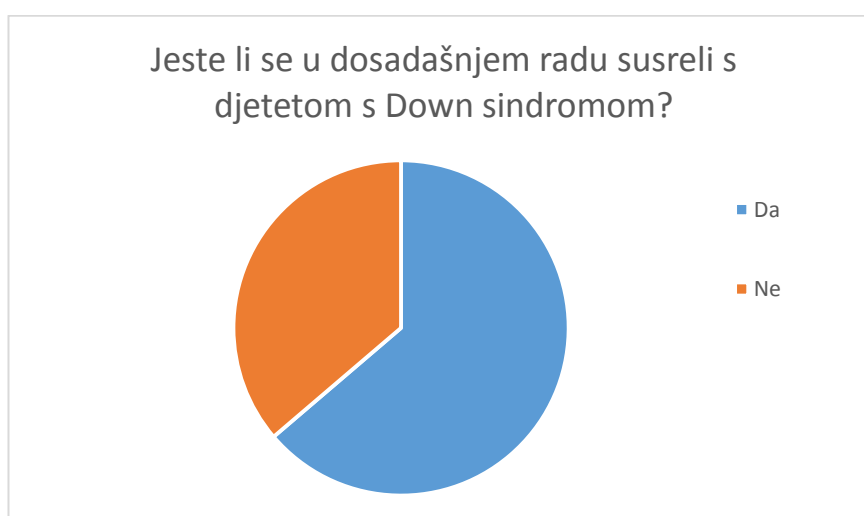
2.4. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Kao što je već prije rečeno drugi dio istraživanja sastojao se od desetak pitanja, te se obradom tih podataka došlo do rezultata istraživanja. Sljedeće pitanje nakon općih podataka bilo je o postojanju inkluzivnih grupa u predškolskoj ustanovi u kojoj ispitanik radi. Iako je većina, njih 59 (73,8%) reklo kako u vrtićima u kojima rade postoje inkluzivne grupe, ipak još ima onih predškolskih ustanova u kojima djeca s teškoćama nisu dobro došla. Na grafovima su prikazani detaljni rezultati, koji su izraženi u postocima.

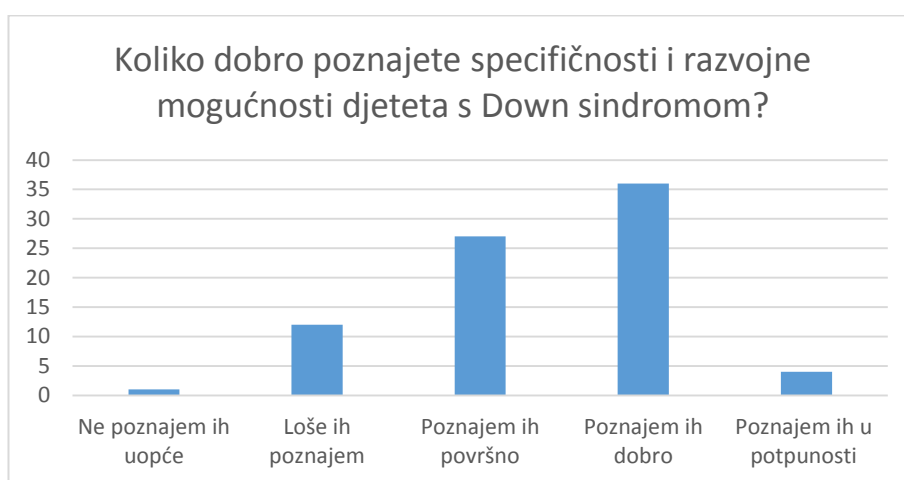
Grafikon 5. Postojanje inkluzivnih grupa

Sljedeće pitanje je provjerilo koliki broj sudionika istraživanja se u radu uopće susreo s djetetom s Down sindromom, i pokazalo se da ih je većina ipak imala to iskustvo. Slijedi grafikon rezultata.

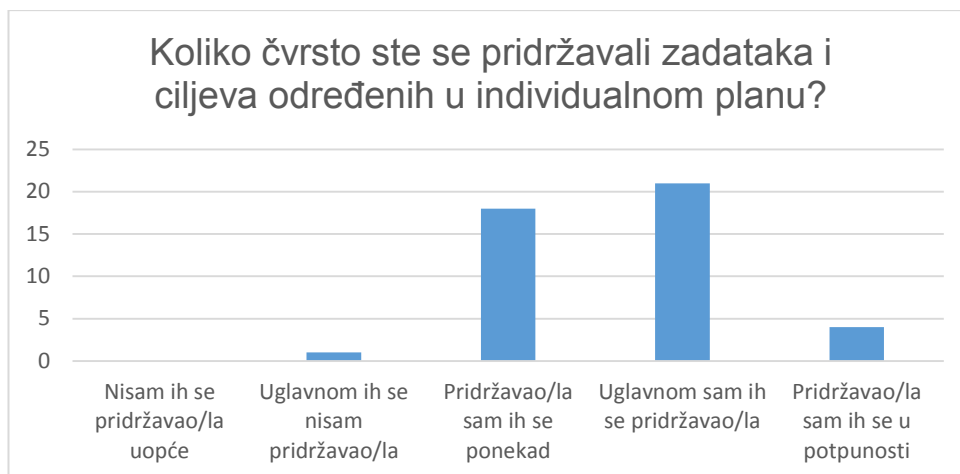
Grafikon 6. Rad s djetetom s Down sindromom

Sljedeće pitanje u upitniku zahtijevalo je od sudionika da sami procjene koliko dobro poznaju specifičnosti i razvojne mogućnosti djeteta s Down sindromom, i svoje mišljenje izraze na skali od 1 do 5, gdje 1 znači da ih uopće ne poznaju a 5 da su upoznati s njima u potpunosti. Iako je većina (36 ispitanika/ 45%) svoje poznavanje gore navedenog označila s 4, loše je što je skoro najmanji broj ispitanika (4 ispitanika/ 5%) označio broj 5. Što bi značilo da odgojitelji ne mogu sa sigurnošću reći za sebe da poznaju specifičnosti i razvojne mogućnosti djeteta s Down sindromom.

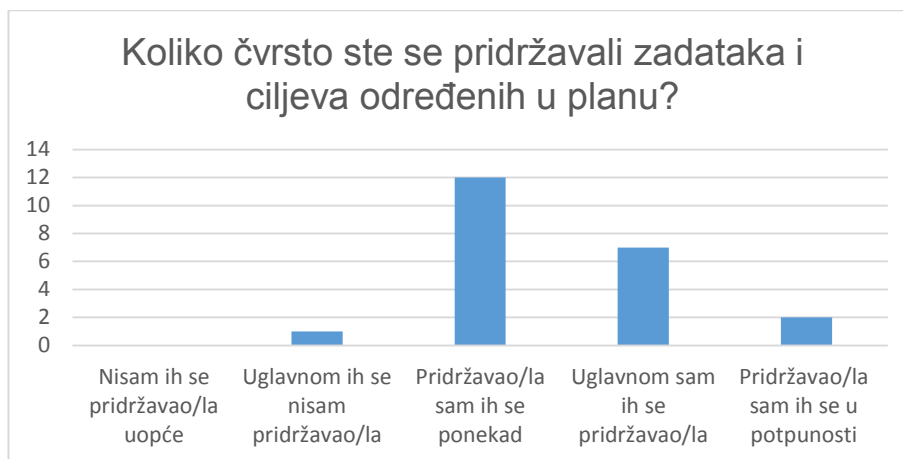
Grafikon 7. Poznavanje specifičnosti i razvojnih mogućnosti djeteta s Down sindromom

Sljedeće pitanje se odnosilo na izradu individualnog plana. Prije svega provjereno je koliko odgojitelja je sudjelovalo u izradi individualnog plana podrške za dijete s bilo kojom teškoćom, njih malo više od pola (55%) izjasnilo se s da dok je ostatak rekao da nikada nisu sudjelovali u izradi plana. Ukoliko su odgovorili s da, pitanje za njih koje je uslijedilo je bilo da iskreno odgovore koliko čvrsto su se pridržavali ciljeva i zadataka zadanih u individualnom planu. Slijedi grafikon koji prikazuje njihove odgovore.

Grafikon 8. Poštivanje zadataka i ciljeva individualnog plana (1)

Pitanjem koje je uslijedilo saznao se broj odgojitelja koji su u svoje dosadašnjem radu sudjelovali u izradi individualnog plana podrške za dijete s Down sindromom. Kao što je bilo očekivano većina, njih 58 (72,5%) reklo je da nikada nije imalo to iskustvo. Također i ovdje je uslijedilo pitanje na koje su iskreno morali odgovoriti koliko čvrsto su se pridržavali ciljeva i zadataka određenih individualnim planom. Najviše ih je odgovorilo prosječnom ocjenom, a grafikon će pokazati detalje.

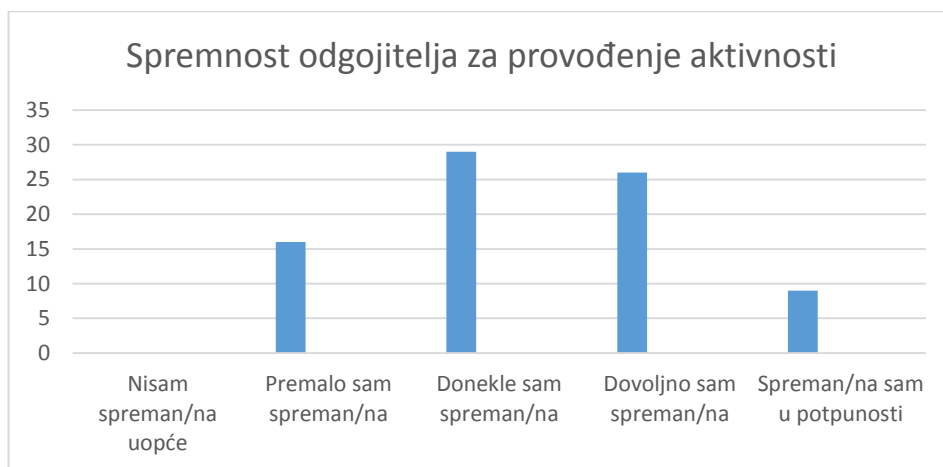

Grafikon 9. Poštivanje zadataka i ciljeva individualnog plana (2)

Naredno pitanje postavilo je pred ispitanike mogućnost da sami procjene koliko su spremni provoditi aktivnosti s djetetom s Down sindromom, i ocjene svoju spremnost na skali od 1 do 5. Najviše ispitanika (36,3%) je odgovorilo da su donekle spremni, no zabrinjavajuće je to što je čak 20% ispitanika koji rade u redovitim predškolskim ustanovama reklo da je premalo spremno za provođenje aktivnosti s

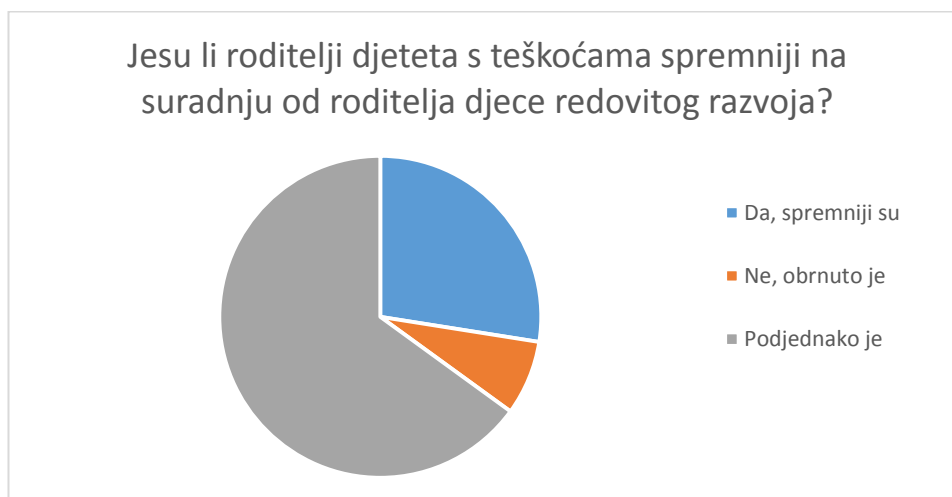

djetetom s Down sindromom. Isto tako je samo 11,9% ispitanika reklo da je u potpunosti spremno. Detaljnije će prikazati sljedeći grafikon.

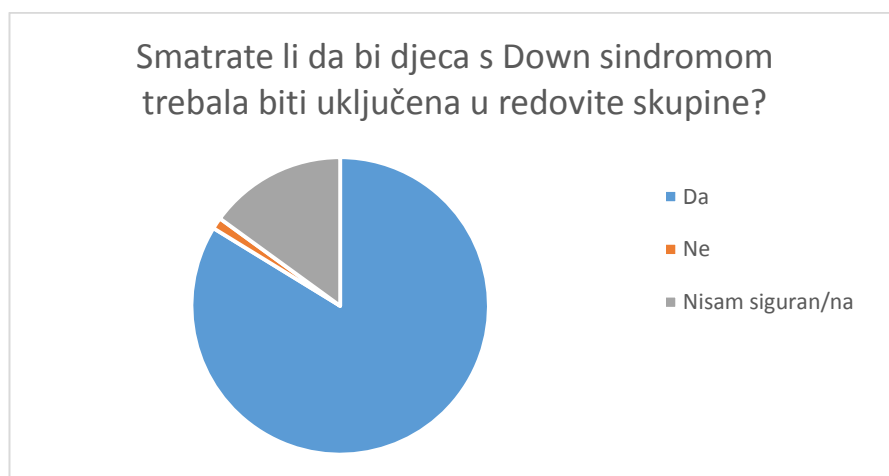
Grafikon 10. Spremnost odgojitelja za provođenje aktivnosti s djetetom s Down sindromom

Kao što je u radu već spomenuto, za efikasnu i što bezbolniju inkluziju važan čimbenik su roditelji. No i oni roditelji čija djeca nemaju teškoće ne bi trebala zanemarivati suradnju s odgojiteljima i vrtićem. Predzadnje pitanje na koje su svi ispitanici odgovorili odnosi se na suradnju roditelja. Odgojitelji su se, prema svojem iskustvu, morali izjasniti jesu li roditelji djeteta s teškoćama otvoreniji i spremniji na suradnju od roditelja djece redovitog razvoja. Rezultati su pokazali da 65% ispitanika tvrdi da to nije istina, te da su i roditelji djeteta s teškoća i roditelji djeteta redovitog razvoja podjednako spremni na suradnju. No, čak 27,5% odgojitelja je imalo iskustvo gdje su roditelji djeteta s teškoćama ipak bili spremniji na suradnju. Slijedi grafikon rezultata.

Grafikon 11. Spremnost roditelja na suradnju

Na samom kraju ovog anketnog upitnika pred ispitanicima je bilo pitanje koje se odnosi na to koliko ih smatra da bi djeca s Down sindromom trebala biti uključena u redovite skupine. Unatoč brojnim literaturama i dosadašnjim istraživanjima o Down sindromu, čak 15 % odgojitelja nije sigurno bi li djeca s Down sindromom trebala biti uključena u redovite skupine ili ne. Slijedi graf.

Grafikon 12. Inkluzija djece s Down sindromom u redovite skupine.

2.5. ZAKLJUČAK ISTRAŽIVANJA

U svrhu ovog rada provedeno je online istraživanje nad odgojiteljima čiji je cilj bio ispitati koliko se zapravo odgojitelji u predškolskim odgojno-obrazovnim ustanovama osjećaju spremnima i educiranima za rad s djetetom s Down sindromom, te za izradu individualnog odgojno-obrazovnog plana. Uz to cilj je bio provjeriti postoje li u svim predškolskim odgojno-obrazovnim ustanovama inkluzivne grupe i smatraju li odgojitelji da bi dijete s Down sindromom trebalo iskoristiti tu mogućnost, odnosno uključiti se u redovite skupine. Postavljena je hipoteza kako još u velikom broju predškolskih ustanova nema inkluzivnih grupa, no istraživanje je pokazalo kako ipak u većini postoje inkluzivne grupe, ali zabrinjavajuć je i onaj mali broj predškolskih ustanova koje nemaju inkluzivne grupe i u koje djeca s teškoćama nisu dobrodošla. Također hipotezom je bilo postavljeno kako odgojitelji nisu spremni za rad s djecom s Down sindromom, zbog toga što nisu dovoljno educirani i ne

poznaju specifičnosti i teškoće Down sindroma. Ispostavilo se da je postavljena hipoteza potvrđena, jer rezultati pokazuju da odgojitelji uistinu smatraju da nisu dovoljno educirani o specifičnostima, teškoćama i razvojnim mogućnostima djeteta s Down sindromom. To je vjerojatno uzrok tome da se ne osjećaju spremnima za rad s takvim djetetom. Pretpostavka je bila da je jedan uzrok tome nedovoljno visoka stručna sprema. U ovom slučaju se to ne bi moglo povezati jer ipak najveći broj odgojitelja ima višu stručnu spremu, dok najmanji broj ima srednju. Hipotezom je još bilo postavljeno kako odgojitelji koji su u dosadašnjem radu sudjelovali u izradi individualnog odgojno-obrazovnog plana podrške za dijete s Down sindromom, nisu ga poštivali. Odnosno nisu radili sve za dobrobit tog djeteta i u svrhu njegova razvoja što i jest cilj individualnog plana. Nažalost hipoteza je potvrđena rezultatima koji pokazuju da se većina odgojitelja samo ponekad pridržavala ciljeva i zadataka postavljenih u individualnom planu. Jednaki rezultati su dobiveni i kod odgojitelja koji su sudjelovali u izradi individualnog plana za dijete s bilo kojom teškoćom. Posljednja tvrdnja postavljena hipotezom bila je ta da su roditelji djece s teškoćama otvoreniji i spremniji na suradnju nego roditelji djece redovitog razvoja. Ispostavilo se da većina odgojitelja misli da je spremnost za suradnjom podjednaka i kod jednih i kod drugih roditelja, no četvrtina odgojitelja izgleda ipak ima to iskustvo i potvrđuje hipotezu.

3. ZAKLJUČAK

Ovim radom dobivena je slika inkluzije djece s Down sindromom u redovite predškolske odgojno-obrazovne ustanove, te načina provođenja inkluzije i izrade individualnog odgojno-obrazovnog plana. Inkluzija djece s teškoćama ponajprije ovisi o dobro organiziranoj predškolskoj ustanovi, jer da bi izrada i razvoj samog individualnog programa rada bio uspješan, predškolske ustanove moraju imati sustav podrške za inkluziju djece (Bird i sur., 2011). Također ona ovisi o razini educiranosti koju odgojitelj posjeduje, jer na njemu je da svojom ranom intervencijom djetetu s Down sindromom omogući što kvalitetniji razvoj sposobnosti i vještina (Čulić, 2009). Izradom plana i programa djetetu omogućava više načina pristupa općem kurikulumu prema kojemu će se postupno razvijati sa svojim vršnjacima redovitog razvoja. Prilagodba programa podrazumijeva: prilagođavanje i mijenjanje ciljeva kurikuluma, aktivnosti i sposobnosti djetetovih individualnih potreba i interesa što također ovisi o tome koliko je spreman odgojitelj ali i cijela ustanova (Bird i sur., 2011). Djeca s Down sindromom imaju jednaka pravo kao i djeca redovitog razvoja i zaslužuju sve isto što i oni. Ne treba ih zapostavljati kao što se to činilo u prošlosti kada su se djeca s Down sindromom smatrala nesposobnom za učenje i život (Vuković i sur., 2008). Dokažimo da naše društvo napreduje, i otvorimo vrata predškolskih ustanova djeci s Down sindromom.

LITERATURA

Bird, G., Alton, S., Mackinnon, C. (2011). *Pristup nastavnom planu – strategije prilagodbe učenicima s Down sindromom*. Zagreb: Hrvatska zajednica za Down sindrom.

Biwi, M. (2013). *Down Syndrome Facts*. AA Global Sourcing Ltd.

Buckley, S., Bird, G. (2010). *Obrazovanje osoba s Down sindromom*. Zagreb: Hrvatska zajednica za Down sindrom

Cunningham, C. (2011). *Down Syndrome: An Introduction for Parents and Carers*. London: Souvenir Press.

Čulić, V., Čulić, S. (2009). *Sindrom Down*. Split: NAKLADA BOŠKOVIĆ

Daniels, E.R. i Stafford, K. (2003). *Kurikulum za inkluziju. Razvojno-primjereni program za rad s djecom s posebnim potrebama*. Zagreb: Udruga roditelja Korak po korak za promicanje kvalitete življenja djece i obitelji

Greenspan, I. S., Salmon, J. (2008). *Zahtejna djeca - razumijevanje, podizanje i radost s pet „teških“ tipova djece*. Buševac: Ostvarenje d.o.o.

Ivanković, K. (2003). *Downov sindrom u obitelji*. Zagreb: FoMa

Kiš, L.,-Glavaš, R., Fulgosi-Masnjak (2002). *Do prihvaćanja zajedno: Integracija djece s posebnim potrebama - priručnik za učitelje*. Zagreb: Offset tisak NPGTO d.o.o.

Kostelnik, J.M., Onaga, E., Rohde, B., Whiren, A. (2004). *Djeca s posebnim potrebama - priručnik za odgojitelje, učitelje i roditelje*. Zagreb: Educa.

Krstović, J. (1992). *Projekcija modela obrazovanja pedagoga za rad u organizacijama predškolskog odgoja*. Doktorska disertacija. Rijeka: Pedagoški fakultet Sveučilišta u Rijeci.

Livazović, G., Alispahić, D., Terović, E. (2015). *Inkluzivni odgoj i obrazovanje u školi*. Sarajevo: Udruženje „Društvo ujedinjenih građanskih akcija“

Not, T., Karlovčan, G., Bulić, D., Eljuga, S., Kralj, T., Filipaj, A. (2014). *Oснаživanje obitelji i djece s teškoćama u razvoju*. Zagreb: Hrvatski savez udruga cerebralne i dječje paralize

Thompson, J. (2016). *Vodič za rad s djecom i učenicima s posebnim odgojnoobrazovnim potrebama*. Zagreb: Educa.

Vuković, D., Vrbić, T., Pucko, S., Marciuš, A. (2008). *Down sindrom: vodič za roditelje i stručnjake*. Zagreb: Hrvatska zajednica za Down sindrom.

<http://zadar-21.hr/inkluzija-djece-s-teskocama-u-razvoju-u-redovan-sustav-odgoja-i-obrazovanja/> (05.09.2017.)

ŽIVOTOPIS

Zovem se Dorotea Brajnić. Rođena sam u Zagrebu, 24. listopada 1995. godine. Pohađala sam Osnovnu školu Milke Trnine u Križu. Nakon završene osnovne škole, upisala sam opću gimnaziju u srednjoj školi Ivan Švear. Završetkom srednje škole, upisala sam Preddiplomski sveučilišni studij Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja u Petrinji te time ostvarila svoju želju da se obrazujem za zanimanje koje volim.

e-mail:

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA

Izjavljujem da sam ovaj završni rad pod nazivom *Individualni plan podrške u radu odgojitelja s djetetom s Down sindromom* izradila samostalno u akademskoj godini 2016./2017.